

GESZTERÉDI ZSIDÓK ELHURCOLÁSA NYÍREGYHÁZÁRA

Egy SAS behívó története

Írta: Rákos (Reichmann) Imre,

egykori balkányi lakos, aki most 93 éves, és meglehetősen tiszta fejjel emlékezik vissza a zsidók Balkányból történő elhurcolására. Imre bátyánkban úgy maradt meg, hogy mind **Balkányból, mind Geszterédről 1944. április 15-én, Pészach (ez a zsidó húsvét) utolsó napját követően kezdték összeszedni a zsidókat a balkányi zsinagógába – hiszen Geszteréden nem is volt hova -, majd másnap, tehát 1944. április 16-án, gördültek ki a szekerek a zsidókkal Balkányból, Nyíregyháza felé.**

Ez egy csütörtöki nap volt. Mindezt az Imre bácsi könyvében* Berkovits Olga túlélő konkrétan leírja!)

„Balkány – Geszteréd határában, ott, ahol a homoktenger sivatagában egy-egy feketébe hajló földcsík, kis szigetként tarkítja a tájat, néhány száz hold földön, bérlőként gazdálkodott Csillag Béla tekintetes úr. Akkortájt, a XIX. század végén, a XX. század elején már, és még egy zsidónak is kijárt ez a cím, ha módja kellően alátámasztotta azt. A föld birtokosa, ősi jusson, egyik, abban az időben szép számmal jeleskedő keresztény úr volt. A méltóságos urat, (Dégenfeld báró*) mert neki ilyen cím dukált, nem nagyon foglalkoztatta a birtok, több hasonszórú társához hasonlóan inkább csak státusz szimbólumnak tekintette. A politikai életben jó kapcsolatokkal rendelkezvén, különösen a Kállay családhoz fűződő barátsága révén, az ország gazdasági életében jelentős szerepet játszó faktorok kötötték le figyelmét. A Csillag családhoz teljes bizalom és bizonyos szimpátia is fűzte, hiszen már három nemzedéken át tartott velük a kapcsolat. Bélának már a nagyapja, számtartóként szolgálatába állott. Az apja pedig, e tisztség mellett már, egy kisebb bérleményen önállóan és dicséretesen gazdálkodott. A Béla iránti szimpátiát, a szakszerű hozzáértés mellett csak fokozta a külső megjelenésében magyaros, kedélyes, jó svádájú, jó humorú, minden szempontból megbízható, szolgálatkész viselkedés.

Béla, harmadik nemzedékként, a gazdálkodást illetően méltó folytatója volt felmenőinek. Egy dologban azonban túltett rajtuk. Az elődök viselkedésének szerénységében még számottevő, egy fajta bigottságtól mentes, de a haladó szellemiséggel párosuló, hagyománytisztelő, vallási kötődés.

Az asszimiláció sokrétű jelei a középosztályhoz igazodtak. Bélánál a vallási kötődés, bár még fennáll, de sokkal lazább, erősebben fejezi ki a szülői tiszteletet, mint a belső meggyőződést. Ami pedig az asszimilációs jelenséget illeti, az itt sokkal erőteljesebb, és az iránya is eltérő a szülőktől, külsőségeiben, viselkedésben alapvetően a kor dzsentri rétegéhez igazodik, azzal a nem jelentéktelen különbséggel, hogy bizonyos vonatkozásokban igyekezik túltenni rajtuk, annak bizonyítására, hogy ő sem alábbvaló.

Ennek több pozitív előjele is volt. Megnyilvánult a gazdálkodás korszerűségében, az uradalmi cselédségnek kijáró jobb kondíciókban, a közvetlenebb, emberibb kapcsolatban, az elegánsabb reprezentálásban stb.

Mindemellett a debreceni Arany Bika falai, ha tudnának beszélni, sokat mesélhetnének az átmulatott éjszakákról, arról: miképpen múlat egy „magyar” úr.

Talán ez a fajta asszimilációs megnyilvánulás is közrejátszott abban, hogy a föld birtokosa, dacára a harmincas évek növekvő és egyre erőteljesebbé váló antiszemita hullámnak, kedvelte, és ragaszkodott bérlőjéhez. Még akkor is amikor néhány keresztény úr, egyre sűrűbben

ostromolta a bérlet iránti pályázatával és az általános politikai és katonai helyzet az antiszemitizmus malmára hajtotta a vizet.

Elsősorban a szomszédban gazdálkodó uraságnak fájt a jó földre a foga. No, meg a cselédségnek adott kedvezőbb szolgáltatásokat is sérelmesnek tartották, érdekeik ellenére volt. Bármennyire erőlködtek, minden protekciót latba vetettek, törekvésük, ármánykodásuk nem járt sikerrel. A földbirtokos szilárdan kitartott Csillag Béla mellett, és nemcsak a bérlet ügyében, de más antiszemita atrocitással szemben is védelmére kelt. Azt a kapcsolatot, ami neki volt a felsőbbiségekhez nem tudták „überolni”, hiszen az maga Kállay Miklós, a miniszterelnök, szabolcsi földesúr volt. Ez a cimboraság erősebben működött addig, míg a bérletre ácsingó úr egy kivédhetetlen fondorlattal akaratát keresztül nem vitte.

1942 szeptemberét írták. (1942. szeptember 21., de. ima, Jom Kipur*) A zsidók legnagyobb ünnepén, az Engesztelés Napján, amikor a hívők reggeltől estig, szigorú böjttel a zsinagógában imádkoznak, könyörgő fohással esedeznek bűnbocsánatért, Csillag Béla, a balkányi zsidó templomban, magába szállva szeretett, idős édesapja mellett mondja el a legszentebb imákat. Ki tudja, mennyire őszintén képes és tud szembenézni zaklatott, a vallás szellemiségével nem mindenben egyező életvitelével? De történetünk szempontjából ez most teljesen közömbös.

Déltájban, két feltűzött szuronyi helyi csendőr jelenik meg a zsinagóga kapujában. Tőlük valamivel odébb egy személygépkocsi várakozik. Beüzennek: Csillag Béla azonnal jöjjön ki! Majd miután apja kíséretében, imasállal a nyakán a csendőrök előtt megjelenik, ezzel is demonstrálva az alkalom ide nem illő mivoltát, közlik vele: egy rövid és halaszthatatlan meghallgatásra kell a csendőrörsön megjelenie, fájadjon velük. Azért is jöttek gépkocsival, hogy minél előbb visszatérhessen, és ne zavarják túlzottan az ünnepi ájtatoskodásban. Béla az imasálat átadja apjának és beszállt a gépkocsiba. Ettől kezdve Csillag Bélának nyoma veszett. A szülők hosszadalmas és keserves kerülő utakon jutottak némi információhoz.

A helyi csendőrörsről kiszivárgott hírek szerint: a gépkocsival egy csendőrtiszt érkezett egy detektív kíséretében. Csillag Béla nevére szóló SAS* behívót hoztak és ez ügyben intézkedésre jogosító nyílt parancsot mutattak fel. Miután a gépkocsi az őrsre megérkezett a „jelzett személy” (Csillag Béla) abból ki sem szállhatott, a két idegennel azonnal tovább robotott.

Az öreg (80-on túl levő) szülők bizakodva, de aggodalommal vártak haza. Figyelembe véve az akkori kommunikációs lehetőségeket és az egyéb akadályt jelentő körülményeket, eltelt két-három nap, míg türelmetlen várakozás után, a történetekről jelzést adtak a Nyíregyházán élő fiatalabb fiuknak. Ezután további jó néhány nap múlt el, míg kapcsolatba került Béla pártfogójával, azzal a befolyásos emberrel (a földbirtokossal*), aki addig is annyi jó indulatot és védelmet nyújtott. Aztán újabb napok, talán hetek is teltek, míg sokszoros áttételeken keresztül, a történetek homályára némi világosság derült.

A körülmények bonyolultsága, kuszasága folytán, a szülők csak feltevészerűen kaphattak a bizonyosságot megközelítő, valószínű képet. Tekintettel arra, hogy Csillag Béla túl volt a 42. évén, (1898-ban született*), így a rendelkezés szerint nem esett a munkaszolgálatra behívhatók körébe, csak kivételes és különleges elbírálás alapján volt erre kötelezhető. Az elbírálás – köztudottan – csak szubjektív elhatározás és befolyás kérdése volt. Ez esetben nem lehet figyelmen kívül hagyni, hogy a földbérletre pályázónak milyen érdeke fűződött a legitim bérlet eltávolításához. Ami a befolyást illeti, nem érdektelen az ügyben, hogy a bérletre pályázó úr, két asszony egy testvér alapon, sógora a debreceni csendőrkerület vezető beosztású

tisztjének, így minden adva volt arra, hogy az eljárást a leggyorsabban, az ellenlépések biztos kizárásával valósítsák meg. Mire erre sor kerülhetne már lehetetlen legyen utána nyúlni. Így is történt. Utólag kiderült: a gépkocsin még az nap Kassára vitték, egy a frontra induló különleges (büntető) menetszázad szerelvényére felrakták, amely másnap már hadműveleti területen robogott a front felé. Ezek után hiába volt a keresés, nyoma veszett, hogy hol és mi módon senki soha meg nem tudta, meg nem tudhatta.

A család elbeszélése és saját visszaemlékezése alapján lejegyezte Rákos Imre”

*

A csillaggal jelölt részeket Csillag Endre illesztette a szövegbe a jobb érthetőség okán
Megjegyzés: CsB. a Degenfeld - féle bérleményben mintegy 900 katasztrális holdon gazdálkodott összességében. Ennek csekély, de kiváló adottságú része lehetett a „keresztény úr” által elirigylet földdarab.

Rákos Imre forráskönyvének címe: **A szekér zörgése merre visz?** Emlékezés a balkányi zsidó családokra; 2007, „SZÁNTÓ” Nyomda, Nyíregyháza; **ISBN 978-963-06-2129-8**